

ΘΕΜΑΤΙΚΗ
ΕΝΟΤΗΤΑ

ΔΕΟ24

Eclass4U

The best Choice for you

Ενδεικτική Απάντηση

Τρίτης Γραπτής Εργασίας

[Ανάρτηση 5/3/23- Καταληκτική Ημερομηνία 21/3/23]

ΑΚΑΔ. ΕΤΟΣ 2022-2023 Επιμέλεια Ύλης: ΒΙΚΥ ΒΑΡΔΑ

[vicky.eclass4u@gmail.com]

Περιεχόμενα

ΘΕΜΑ/ εκφώνηση	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
1.Α. δημιουργία της Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) με την ανάγκη συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κ-μ της Ε.Ε.....	4
1.Β. Η Προσπάθεια για Ενίσχυση του Οικονομικού Πυλώνα της ΟΝΕ και ο συμπληρωματικός ρόλος του Δίπτυχου.....	6
Ο Ρόλος και οι Στόχοι για το Δίπτυχο (two pack)	7
2) Πώς διαμορφώνεται ο ρόλος των υπερεθνικών οργάνων και ιδίως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μέσα από τις προβλέψεις του «Δίπτυχου»;	9
3) Πώς επηρεάζουν αυτές οι προβλέψεις τα διακυβερνητικά και τα υπερεθνικά χαρακτηριστικά της ΕΕ και πώς θα τις προσεγγίζατε σύμφωνα με τη Νεολειτουργική θεωρία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης;	12
Συμπεράσματα	14
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	16

ΘΕΜΑ/ εκφώνηση

Η δημοσιονομική και οικονομική κρίση πολλών κρατών-μελών της ΕΕ, ως αποτέλεσμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης του 2008 έφερε στο φως τα ουσιαστικά προβλήματα της δημιουργίας της Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), και συγκεκριμένα την ανυπαρξία κοινής οικονομικής πολιτικής σε επίπεδο Ε.Ε. Κρίθηκε έτσι, αναγκαίος ένας μεγαλύτερος συντονισμός των οικονομικών και δημοσιονομικών πολιτικών των κ-μ της ΕΕ για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων. Για τον σκοπό αυτό, το σύστημα των οργάνων και οργανισμών που υφίσταται στην ΕΕ για τον οικονομικό συντονισμό αναθεωρήθηκε και ενισχύθηκε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Nugent, 2012, κεφ.19.2.3

Ο βασικότερος ρόλος της οικονομικής διακυβέρνησης είναι η διαμόρφωση ενός συστήματος θεσμικών οργάνων και διαδικασιών που θεσπίζεται στον τομέα της οικονομίας για να επιτυγχάνεται ο συντονισμός των οικονομικών πολιτικών που προάγουν την ευημερία στην Ε.Ε. Στόχος της οικονομικής αυτής διακυβέρνησης, είναι με το σύνολο των κανόνων, των διαδικασιών και των θεσμών να διαμορφώνεται ένα κατάλληλο πλαίσιο μακροοικονομικής σταθερότητας με τα εξής (Nugent, 2012, κεφ.19.2.3): α) απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδότησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και της προνομιακής πρόσβασης του δημόσιου τομέα στη χρηματοπιστωτική αγορά, β) απαγόρευση της χρηματοδοτικής στήριξης των μελών της Ε.Ε. που αντιμετωπίζουν δημοσιονομικά προβλήματα (*no-bail-out rule*) και γ) αποφυγή δημιουργίας υπερβολικών ελλειμμάτων.

Ως **οικονομική διακυβέρνηση** ορίζεται ένα σύστημα θεσμικών οργάνων και αντίστοιχων διαδικασιών το οποίο θεσπίστηκε για την επίτευξη των ενωσιακών στόχων στον τομέα της οικονομίας, δηλαδή ο συντονισμός που έχει να κάνει με τις οικονομικές πολιτικές οι οποίες προάγουν την οικονομική και την κοινωνική πρόοδο τόσο των πολιτών όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.(europarl.europa.eu και Πατσουράτης- Τάτσος, 2016, σελ.14).

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008-09 ανέδειξε τις θεσμικές αδυναμίες στην αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί από τη Συνθ. Ε.Ε. (Μάαστριχτ) του 1992-93 και το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ-1997,2005). Με βάση σειρά μεταρρυθμίσεων που υιοθετήθηκαν σταδιακά για την αντιμετώπιση των αδυναμιών αυτών κατά την περίοδο 2010-13, διαμορφώθηκε ένα νέο πλαίσιο Οικονομικής Διακυβέρνησης στην ΕΕ-και ειδικά όσον αφορά την Ευρωζώνη, με κύριο χαρακτηριστικό την *ενίσχυση του πλαισίου δημοσιονομικής εποπτείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης* [Τάτσος και Πατσουράτης, 2016, σελ.11-14 και Μαυρίδης, 2019, σελ.12 και Τσινισιζέλης, 2010].

1) Να εξηγήσετε με ποιο τρόπο συνδέεται η δημιουργία της Νομισματικής Ένωσης (ONE) με την *ανάγκη συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κ-μ της Ε.Ε. και να περιγράψετε τον συμπληρωματικό ρόλο του «Δίπτυχου» ως προς το «Ευρωπαϊκό Εξάμηνο», ώστε να ενισχυθεί ο οικονομικός πυλώνας της ONE.*

1.Α. δημιουργία της Νομισματικής Ένωσης (ONE) με την ανάγκη συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κ-μ της Ε.Ε

Τάτσος & Πατσουράτης, 2016, σελ.11- 14 και σελ.7 -ενοτ.2.3=θεωρία 'Αριστων Νομισματικών Περιοχών και Μαυρίδης, 2019, σελ.11-12- και Τσινισιζέλης, 2010 (γ' τόμος ΕΑΠ).

Η συνθήκη του Μάαστριχτ είναι επίσημα γνωστή με το όνομα η «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», είναι αυτή η οποία έθεσε τις περισσότερες βάσεις για τη δημιουργία της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα κριτήρια που έπρεπε να ικανοποιεί κάθε κράτος-μέλος για να ενταχθεί στην ONE είναι τα εξής [Πατσουράτης και Τάτσος,2016, σελ.11]:

- η συναλλαγματική ισοτιμία του κάθε κ-μ ως προς το νόμισμα που κατέχει να παραμένει μέσα στα όρια που καθορίζει ο μηχανισμός των συναλλαγματικών ισοτιμιών για δύο χρόνια τουλάχιστον
- Όσο αφορά τον πληθωρισμό, τα επιτόκια δανεισμού κάθε κράτους-μέλους δεν πρέπει να ξεπερνούν περισσότερο από δύο μονάδες ποσοστιαίες, τα επιτόκια που έχουν τα τρία πρώτα τα κράτη-μέλη με την υψηλότερη απόδοση ως προς τον πληθωρισμό.
- Ο πληθωρισμός του κάθε κράτους-μέλους δεν δύναται να υπερβαίνει πάνω από 1,5%, τον πληθωρισμό που έχουν τα τρία πρώτα κράτη-μέλη με την υψηλότερη απόδοση πληθωρισμού.
- Το έλλειμμα που υφίσταται στον προϋπολογισμό των κρατών-μελών, πρέπει να είναι χαμηλότερο από 3% του συνολικού ΑΕΠ, καθώς και το δημόσιο χρέος τους να είναι χαμηλότερο από 60% του συνολικού ΑΕΠ.
-

Η δημιουργία της ONE από το 1992 που εγκαθιδρύθηκε με τη Συνθήκη , πολύ σύντομα χαρακτηρίστηκε από σοβαρή αρχιτεκτονική ασυμμετρία – δηλαδή λάθη στη δομή της. Ειδικότερα, ενώ με αυτή τη Συνθήκη προβλέφθηκε η εκχώρηση εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων και η αποκλειστική αρμοδιότητα της Ε.Ε. στη νομισματική πολιτική, η οικονομική και δημοσιονομική αρμοδιότητα παρέμεινε στα κράτη μέλη [κ-μ]. [Μαυρίδης, 2019, σελ.11].

Σύμφωνα με τη *θεωρία των άριστων νομισματικών περιοχών* , μια νομισματική ένωση πρέπει να συνοδεύεται από κεντρική οργάνωση των εθνικών προϋπολογισμών των κρατών-μελών που την *απαρτίζουν*. Το γεγονός αυτό δίνει τη δυνατότητα παροχής οικονομικής στήριξης (αυτόματες μεταβιβαστικές πληρωμές) σε περιφέρειες που πλήττονται από αρνητικές διαταραχές. Η επιτυχής εφαρμογή της θεωρίας των άριστων νομισματικών περιοχών προϋποθέτει ένα κατάλληλο πλαίσιο λειτουργίας των εθνικών δημοσιονομικών προγραμμάτων σε μια νομισματική ένωση. Στο θεωρητικό αυτό πλαίσιο, οι εθνικές κυβερνήσεις θα πρέπει να διατηρούν σημαντικό βαθμό ευελιξίας και αυτονομίας. Από την άλλη πλευρά ,σύμφωνα με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και το ΣΣΑ η ασκούμενη δημοσιονομική πολιτική από τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης θα πρέπει να πειθαρχεί σε σαφείς κανόνες που αναφέρονται στην ισορροπία του κρατικού τους προϋπολογισμού (DeGrauwe στο Τάτσος και Πατσουράτης, 2016 , σελ.7 – ενοτ.2.3).

Η Ευρωζώνη δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως Άριστη Νομισματική Περιοχή διότι δεν υπάρχει ο αναγκαίος βαθμός οικονομικής ολοκλήρωσης στο εμπόριο και την κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών καθώς παρουσιάζονται ασυμμετρίες που προκύπτουν από τα εθνικά χαρακτηριστικά (απόκλιση οικονομιών βορρά -νότου αλλά και ακόμη μεγαλύτερη από τη διεύρυνση προς της χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ που έγινε με πολιτικά κριτήρια) και τη μη άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής σε κεντρικό επίπεδο (Τάτσος και Πατσουράτης, 2016 , ενότητα 2.3., σελ.7).

Η οικονομική κρίση οδήγησε τη Ε.Ε και την ONE στην διατύπωση μέτρων και στην υιοθέτηση μηχανισμών ενώ υπήρχαν ενδογενή προβλήματα και ανεπάρκειες στις δομές και στους θεσμούς της. Πάρα τις έντονες επιφυλάξεις και διαφωνίες στους κόλπους της, η αναγκαιότητα της οικονομικής σύγκλισης και η τιθάσευση της μετάδοσης της κρίσης δημιούργησε θεσμούς που υπαγορεύουν θεσμικά μακροχρόνιες δεσμεύσεις για την επίτευξη δημοσιονομικής ισορροπίας, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την εναρμόνιση των κανόνων λειτουργίας των αγορών και του τραπεζικού συστήματος.

1.Β. Η Προσπάθεια για Ενίσχυση του Οικονομικού Πυλώνα της ΟΝΕ και ο συμπληρωματικός ρόλος του Δίπτυχου

Τάτσος και Πατσουράτης, 2016, σελ.14-15 και Μαυρίδης, 2019, σελ.30-34-36

Η οικονομική διακυβέρνηση υιοθετήθηκε σταδιακά και εντάθηκε από το 2010-2013, όταν η Ε.Ε. κλήθηκε να ανταποκριθεί στην κρίση χρέους.

Από το 2010 κι αφού ξέσπασε η κρίση κι άρχισε να γίνεται πλέον εμφανής σε κάθε πτυχή της οικονομικής ζωής των ευρωπαίων πολιτών, οι Ευρωπαίοι ηγέτες υιοθέτησαν ένα νέο πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης, με κυριότερες τις ακόλουθες προβλέψεις [Τάτσος και Πατσουράτης, 2016, σελ.14-16 και Μαυρίδης, 2019, σελ.34-36]:

- *Το **εξάπτυχο**, το οποίο θέσπισε ένα ειδικό σύστημα που παρακολουθεί τις οικονομικές πολιτικές που ακολουθούν τα κράτη μέλη, ώστε να μπορεί να εντοπίζει έγκαιρα προβλήματα που δημιουργούνται στην αγορά λόγω της μείωσης της ανταγωνιστικότητας ή λόγω «της φούσκας» του Χρηματιστηρίου και των ακινήτων.*
- *Ο **Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας**, ο οποίος παρέχει βοήθεια μέσω της χορήγησης δανείων στα κράτη-μέλη που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα εντός της Ευρωζώνης.*
- *Το **αναβαθμισμένο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης [ΣΣΑ] [1997/2005/2011]** το οποίο προβλέπει μέσα και κανόνες, που έχουν να κάνουν με την εποπτεία και την αποκατάσταση της εθνικής δημοσιονομικής πολιτικής που ακολουθεί το κάθε κράτος-μέλος.*

Πιο αναλυτικά όσον αφορά το ΣΣΑ, αυτό περιλαμβάνει δύο σκέλη, ένα **προληπτικό** που θεσπίστηκε με τον Κανονισμό 1466/1997 και ένα **κατασταλτικό** που θεσπίστηκε με τον Κανονισμό 1467/1997. Το προληπτικό σκέλος προέβλεπε ένα σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης με στόχο την αποφυγή των υπερβολικών ελλειμμάτων [σύμφωνα με το οποίο, τα κ-μ υποβάλλουν κάθε χρόνο Πρόγραμμα Σταθερότητας] (Μαυρίδης, 2019, σελ.30). Η πιο σημαντική αλλαγή που έγινε πολύ σύντομα στο προληπτικό σκέλος του ΣΣΑ, αφορούσε το περιεχόμενο και τα στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνει το πρόγραμμα σταθερότητας που οφείλει να υποβάλλει το κάθε κ-μ και κυρίως, στον μεσοπρόθεσμο στόχο που τίθεται με αυτό. Ο κανονισμός αυτός τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τον κανονισμό 1175/2011 και

συμπληρώνεται και με τον Κανονισμό 1176/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου με τον οποίο τέθηκαν οι κανόνες για τον εντοπισμό μακροοικονομικών ανισορροπιών και για την πρόληψη και διόρθωση των υπερβολικών μακροοικονομικών ανισορροπιών μέσα στην Ένωση. Με τον Κανονισμό αυτό θεσπίστηκε για πρώτη φορά το **«Ευρωπαϊκό Εξάμηνο Συντονισμού των Οικονομικών Πολιτικών»** στο πλαίσιο του οποίου ενισχύεται ο βαθμός εποπτείας κατά την εφαρμογή των οικονομικών πολιτικών [Μαυρίδης, 2019, σελ.31].

Τα κ-μ γρήγορα διέγνωσαν την ανάγκη να συγχρονίσουν τα χρονοδιαγράμματα αυτών των διαδικασιών προκειμένου να απλουστευθεί η διαδικασία και να ευθυγραμμιστούν περαιτέρω οι στόχοι των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών όπως και να διευρυνθούν οι τομείς εποπτείας και συντονισμού σε ευρύτερες μακροοικονομικές πολιτικές. Πρόκειται για ένα κύκλο συντονισμού της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής εντός της ΕΕ. Κατά τη διάρκεια του **Ευρωπαϊκού Εξαμήνου**, τα κράτη-μέλη ευθυγραμμίζουν τις οικονομικές και δημοσιονομικές τους πολιτικές προς τους στόχους και τους κανόνες που έχουν συμφωνηθεί σε ενωσιακό επίπεδο [Μαυρίδης, 2019, σελ.36 και Τάτσος-Πατσουράτης, 2016, σελ.15-16].

Λίγα χρόνια μετά και συγκεκριμένα την Άνοιξη του 2013 η Ε.Ε. υιοθέτησε μια «δέσμη δύο νομοθετικών μέτρων» - το **«Δίπτυχο» (two pack)**. Με τα μέτρα αυτά, που ισχύουν μόνο για τα Κράτη – μέλη της Ευρωζώνης, επιχειρήθηκε η συνπλήρωση των ρυθμίσεων «της δέσμης των έξι νομοθετικών μέτρων» και ενσωματώθηκαν στην έννομη τάξη της Ένωσης ορισμένες από τις διακυβερνητικού χαρακτήρα ρυθμίσεις του Δημοσιονομικού Συμφώνου και της Συνθήκης ΕΜΣ.

Ο Ρόλος και οι Στόχοι για το Δίπτυχο (two pack)

Μαυρίδης, 2019, σελ.15

Η αδυναμία της ευρωζώνης να ελέγξει αποτελεσματικά τη δημοσιονομική κατάσταση κάποιων κρατών σε συντομότερο χρονικό σημείο είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση σημαντικών δημοσιονομικών αποκλίσεων και την αδυναμία κάποιων κρατών να εξυπηρετήσουν το δημόσιο χρέος τους. Σκοπός του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου καταρχάς ήταν η αποφυγή της πιθανότητας οι εθνικές αρχές να συνεχίσουν να υιοθετούν μη βιώσιμες πολιτικές, οι οποίες θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο τη σταθερότητα της Ο.Ν.Ε. και, με τον τρόπο αυτό, να διακινδυνεύσουν το μέλλον του κοινού νομίσματος [Μαυρίδης, 2019, σελ.36]. Για τον λόγο αυτό το «Ευρωπαϊκό

Εξάμηνο», υιοθετήθηκε ως νέο μεταρρυθμιστικό μέσο συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών-μελών της ΕΕ το οποίο επιχείρησε να συντονίσει τον ρυθμό κατάρτισης και εκτέλεσης των εθνικών προϋπολογισμών. Το «Ευρωπαϊκό Εξάμηνο» κωδικοποιήθηκε και εξειδικεύθηκε με τη «δέσμη των έξι νομοθετικών μέτρων» (sixpack) ή «εξάπτυχο» το οποίο αποτελείται από πέντε Κανονισμούς και μια Οδηγία [Μαυρίδης, 2019, σελ.36].

Προκειμένου να ενδυναμώσουν το σκέλος της δημοσιονομικής εποπτείας της ONE, τα κράτη-μέλη προχώρησαν πέραν της νομοθεσίας του «Εξάπτυχου». Η ενίσχυση επιτεύχθηκε μέσω της εισαγωγής του «**Δίπτυχου**», το οποίο τέθηκε σε ισχύ στις 30 Μαΐου 2013 και περιλαμβάνει **δύο κανονισμούς**. Οι κανονισμοί αυτοί συμπληρώνουν και ενισχύουν τις μεταρρυθμίσεις του «εξάπτυχου» επί του ΣΣΑ, του ευρωπαϊκού πλαισίου δημοσιονομικής εποπτείας, και του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου για τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών (Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2013%3A140%3ATOC>)..

Πρόκειται δηλαδή, για μια διαδικασία με την οποία επιχειρείται, στο πλαίσιο της πολυμερούς εποπτείας, να εξασφαλιστεί ο στενότερος συντονισμός των οικονομικών πολιτικών και η συνεχής σύγκλιση των οικονομικών επιδόσεων των κρατών-μελών τα οποία υπόκεινται σε μια δημοσιονομική καθοδήγηση και εποπτεία παράλληλα και όχι το καθένα ξεχωριστά, κατά το **πρώτο εξάμηνο κάθε έτους** [Μαυρίδης, 2019, σελ. 40 και Χρυσομάλλης, 2017, σελ.31]. Σκοπός είναι ο εκ των προτέρων συντονισμός προκειμένου να διασφαλιστεί αφενός ότι οι σημαντικές προτεραιότητες της οικονομικής πολιτικής θα συζητούνται πρώτα από κοινού σε ενωσιακό επίπεδο, αφετέρου ότι οι διαρθρωτικές και δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις θα είναι συμβατές με τις κατευθύνσεις πολιτικής της Ε.Ε. Για τον λόγο αυτό υποβάλλονται στην Επιτροπή τα προγράμματα σταθερότητας και σύγκλισης τα οποία εγκρίνουν τον μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό στόχο. Αυτά στη συνέχεια αξιολογούνται από την Επιτροπή, ενώ διατυπώνονται Συστάσεις από το Συμβούλιο, ειδικές για κάθε κράτος [Μαυρίδης, 2019, σελ.36-40].

Συνεπώς, στο πρίσμα της προσπάθειας για ολοκληρωμένη εποπτεία, στόχος ο οποίος καθοδήγησε τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, η δέσμη δύο μέτρων διασφαλίζει τη συνοχή μεταξύ της δημοσιονομικής αλλά και κάθε σχετικής και αναγκαίας διαδικασίας που συνδέεται με τη λήψη απόφασης οικονομικής πολιτικής. Επιπρόσθετα, «..*διασφαλίζει, μια πιο συντονισμένη εποπτεία που λαμβάνει χώρα το φθινόπωρο, δηλαδή μεταξύ των δύο ευρωπαϊκών εξαμήνων*» και «*συμπληρώνει επαρκώς το υφιστάμενο πλαίσιο διακυβέρνησης*», ανοίγοντας τον δρόμο για τη διαδικασία της επόμενης άνοιξης, ενώ αποτελεί τη συνέχεια των συστάσεων που είχαν διατυπωθεί κατά το προηγούμενο Εξάμηνο. Προβλέπεται επίσης, ότι η δέσμη δύο μέτρων

θα ενισχύσει την ευρωστία των εθνικών δημοσιονομικών διαδικασιών, υποχρεώνοντας τα κράτη μέλη να στηρίζουν τα σχέδια προϋπολογισμού τους σε ανεξάρτητες μακροοικονομικές προβλέψεις και να διασφαλίζουν ότι ανεξάρτητοι φορείς θα παρακολουθούν τη συμμόρφωση με τους εθνικούς δημοσιονομικούς κανόνες [Μαυρίδης, 2019, σελ.40 και Τάτσος – Πατσουράτης, 2016, σελ.15-16].

2) Πώς διαμορφώνεται ο ρόλος των υπερεθνικών οργάνων και ιδίως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μέσα από τις προβλέψεις του «Δίπτυχου»;

Μαυρίδης, 2019, σελ.40-41 και σελ.68-69

Με την υιοθέτηση και εφαρμογή των μέτρων και των πολιτικών που επέβαλλε το Δίπτυχο, τα θεσμικά όργανα της Ένωσης έχουν πλέον τη δυνατότητα να διεισδύουν σε όλες τις πτυχές των κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών των χωρών μελών, αποκτώντας έτσι την ευκαιρία να διαμορφώνουν και να καθοδηγούν πολιτικές και να παρακολουθούν τις εξελίξεις. Τομείς που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των κ-μ, , όπως η αγορά εργασίας και η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών αποτελούν πια άξονες αναφοράς των αξιολογήσεων στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου [Μαυρίδης, 2019, Τάτσος και Πατσουράτης, 2016].

Το δίπτυχο είναι η πρώτη προσπάθεια ολοκλήρωσης του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, η οποία δίνει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στο Συμβούλιο των Υπουργών την εξουσία να ελέγχουν τα σχέδια προϋπολογισμών των κρατών μελών πριν ψηφιστούν στα εθνικά κοινοβούλια. Παράλληλα, επιδιώκεται η ενίσχυση της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος (ΔΥΕ), μέσω της ενισχυμένης εποπτείας και με αυστηρότερες απαιτήσεις υποβολής Εκθέσεων για την πορεία των εθνικών οικονομιών, κυρίως από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή [Μαυρίδης, 2019, σελ.60].

Πιο συγκεκριμένα, η εισαγωγή των δύο Κανονισμών (two pack), αποβλέπει στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωζώνης με στόχο την αύξηση της διαφάνειας, τη βελτίωση του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών και την αναγνώριση των ειδικών αναγκών των κρατών μελών της ζώνης του ευρώ που υφίστανται σοβαρή χρηματοπιστωτική πίεση. Βασικά χαρακτηριστικά των νέων νομοθετικών ρυθμίσεων, που ενσωματώθηκαν σε δύο (2) Κανονισμούς, ήταν: α/ η συμπλήρωση του ευρωπαϊκού εξαμήνου, με την πρόβλεψη της εξουσίας της Επιτροπής και του Συμβουλίου να εξετάζουν τα σχέδια των προϋπολογισμών των Κρατών-μελών πριν από την ψήφισή τους από τα εθνικά κοινοβούλια καθώς και β/ η δημιουργία μιας

νέας διαδικασίας «ενισχυμένης εποπτείας» των οικονομικών πολιτικών των Κρατών-μελών, που αντιμετωπίζουν δυσκολίες και προσφεύγουν για την αντιμετώπισή τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς χρηματοδοτικής συνδρομής, κλιμακούμενης ανάλογα με τη σοβαρότητα των δυσχερειών που ανέκυψαν. [Κανονισμός (ΕΕ) 473/2013, της 21/5/2013, Επίσημη Εφημερίδα L 140 της 27/5/2013, σελ. 11] .

Όσον αφορά πιο ειδικά τον ρόλο των υπερεθνικών οργάνων και ιδίως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μέσα από τις προβλέψεις του «Δίπτυχου», το χρονοδιάγραμμα του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου διακρίνεται σε τρία στάδια [Μαυρίδης, 2019, σελ.69-72]:

1/ ένα προπαρασκευαστικό στάδιο, το οποίο περιλαμβάνει τη **δημοσίευση από την Επιτροπή** της Ετήσιας Έρευνας (Επισκόπησης) για την Ανάπτυξη και του Πίνακα Αποτελεσμάτων (scoreboard) [Μαυρίδης, 2019, σελ.63]. Ο καθορισμός κοινού δημοσιονομικού χρονοδιαγράμματος για τα κράτη μέλη που έχουν ως νόμισμα το ευρώ συγχρονίζει καλύτερα τις βασικές ενέργειες για την προετοιμασία των εθνικών προϋπολογισμών, βελτιώνοντας έτσι την αποτελεσματικότητα του ΣΣΑ και του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου για τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών.

2/ Σύμφωνα με το δεύτερο ορόσημο του κοινού δημοσιονομικού χρονοδιαγράμματος που θέσπισε ο Κανονισμός 473/2013, τα κράτη-μέλη της ζώνης του Ευρώ μέχρι τις 15 Οκτωβρίου πρέπει να δημοσιεύουν το σχέδιο προϋπολογισμού τους για το επόμενο έτος. Το σχέδιο του προϋπολογισμού, που **υποβάλλεται στην Επιτροπή** και στην Ευρωομάδα, θα πρέπει να είναι συμβατό με τις Συστάσεις που εκδίδονται στο πλαίσιο του ΣΣΑ (ευρωπαϊκό εξάμηνο) και, κατά περίπτωση, με τις Συστάσεις που εκδίδονται στο πλαίσιο του ετήσιου κύκλου εποπτείας περιλαμβανομένης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών όπως ορίστηκε στον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1176/2011 και με τις γνώμες για τα προγράμματα οικονομικής εταιρικής σχέσης που αναφέρονται στο άρθρο 9 του Κανονισμού 473/2013 [Μαυρίδης, 2019, σελ.68]

Ειδικότερα, **η γνώμη της Επιτροπής** θα πρέπει να περιλαμβάνει μια εκτίμηση για το κατά πόσο τα δημοσιονομικά προγράμματα υλοποιούν τις δημοσιονομικές συστάσεις οι οποίες γίνονται στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου. Κατόπιν αιτήματος του κοινοβουλίου του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους ή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, **η Επιτροπή** θα πρέπει να είναι έτοιμη να **παρουσιάσει τη γνώμη της στο κοινοβούλιο που διατυπώνει το αίτημα**, αφού τη **δημοσιοποιήσει**, ενώ τα κ-μ καλούνται να λάβουν υπόψη, κατά τη διαδικασία ψήφισης του νόμου για τον προϋπολογισμό τους. Επίσης, με βάση τη συνολική εκτίμηση των σχεδίων δημοσιονομικών προγραμμάτων από την Επιτροπή, η Ευρωομάδα θα πρέπει να εξετάζει τη

δημοσιονομική κατάσταση και τις προοπτικές της ευρωζώνης ως σύνολου. Μετά την κατάρτιση του σχεδίου δημοσιονομικού προγράμματος (προϋπολογισμού) από τα κράτη-μέλη, **αν η Επιτροπή θεωρήσει ότι υπάρχουν σοβαρές αποκλίσεις** από τις συστάσεις του ΣΣΑ, τότε μέσα σε δύο βδομάδες από την υποβολή του σχεδίου, **υποβάλλει γνώμη για την αναθεώρηση του συγκεκριμένου σχεδίου** προκειμένου αυτό να γίνει συμβατό με το ΣΣΑ. Ιδιαίτερα σοβαρή παρέκκλιση, κατά την έννοια του Κανονισμού 473/2013, υπάρχει όταν η εφαρμογή του σχεδίου δημοσιονομικού προγράμματος θα οδηγήσει σε προφανή παραβίαση των κριτηρίων σχετικά με το έλλειμμα ή και το χρέος, όταν η δημοσιονομική προσπάθεια που προβλέπει το σχέδιο υπολείπεται σαφώς εκείνης που συνιστά το Συμβούλιο [Μαυρίδης, 2019, σελ.69]

3/ Σύμφωνα, τέλος, με το τρίτο ορόσημο του κοινού δημοσιονομικού χρονοδιαγράμματος, το στάδιο της εκτέλεσης και των κυρώσεων, τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης, οφείλουν μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου να εγκρίνουν τον προϋπολογισμό τους για το επόμενο έτος και να εφαρμόσουν τις συστάσεις. Με τον τρόπο αυτό, σηματοδοτείται μια σημαντική αλλαγή στον χαρακτήρα της δημοσιονομικής πειθαρχίας, από εκ των υστέρων αξιολόγηση σε εκ των προτέρων καθοδήγηση.

Προβλέπεται επίσης, ότι η δέσμη δύο μέτρων θα ενισχύσει την ευρωστία των εθνικών δημοσιονομικών διαδικασιών, υποχρεώνοντας τα κράτη μέλη να στηρίζουν τα σχέδια προϋπολογισμού τους σε ανεξάρτητες μακροοικονομικές προβλέψεις και να διασφαλίζουν ότι ανεξάρτητοι φορείς θα παρακολουθούν τη συμμόρφωση με τους εθνικούς δημοσιονομικούς κανόνες [Μαυρίδης, 2019, σελ.72].

Σε κάθε περίπτωση, **ο ρόλος της Επιτροπής είναι πολύ ενισχυμένος**, αφού αν και τυπικά ο ασκείται σε πλαίσιο «soft law», [δηλαδή μη τυπικά θεσμοθετημένο νομοθετικό πλαίσιο αναγκαστικού πρωτογενούς δικαίου], η μη υιοθέτηση της γνώμης της μπορεί να οδηγήσει έμμεσα σε εις βάρος του κ-μ σχετικά με αποφάσεις όσον αφορά τα αναδιανεμητικά πακέτα (προγράμματα ΕΣΠΑ, συνοχής, χρηματοδότησης, πόρους Ευρ.Ταμείων, κ.α.). Μάλιστα, λόγω των ενισχυμένων αυτών εξουσιών της, στο νέο πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης, η Επιτροπή χαρακτηρίστηκε ως “*watchdog*” (μαντρόσκυλο) [Μαυρίδης, 2-19, σελ.75].

3) Πώς επηρεάζουν αυτές οι προβλέψεις τα διακυβερνητικά και τα υπερεθνικά χαρακτηριστικά της ΕΕ και πώς θα τις προσεγγίζατε σύμφωνα με τη Νεολειτουργική θεωρία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης;

Τάστος και Πατσουράτης, 2016, σελ. και Τσινισιζέλης, 2010, σελ.26 και Μαυρίδης, 2019, σελ. 72-75

Ο νεολειτουργισμός εξ αρχής αντιμετωπίζει μάλλον αισιόδοξα την ολοκλήρωση, ως μια σχεδόν αυτόματη και σωρευτική διαδικασία, που θα κατέληγε στη δημιουργία μιας πολιτικής κοινότητας προς την οποία θα μεταφερόταν η νομιμοφροσύνη των δρώντων. Κατά το νεολειτουργισμό, όπως αναπτύχθηκε αργότερα και από άλλους μελετητές (Lindberg, Scheingold, Pentland), οι θεσμοί θα είχαν βασικό ρόλο στην πορεία της ολοκλήρωσης, θα λειτουργούσαν δηλαδή ως μοχλοί που, μέσα από τη διαδικασία της εκχείλισης (*spill over* ή *functional linkage* ή *forward linkage*), θα προωθούσαν την ολοκλήρωση. Το ερμηνευτικό σχήμα του νεολειτουργισμού αποτύπωσε την ιδιαιτερότητα των «κεντρικών οργάνων» για τη διαδικασία ολοκλήρωσης. Το νέο οργανωτικό σχήμα διακρατικής συνεργασίας ορίστηκε ως «υπερεθνικό» και η έννοια της «υπερεθνικότητας» αποτέλεσε βασικό συστατικό της ολοκλήρωσης.

Πιο αναλυτικά, ο νεολειτουργισμός αναπτύσσεται σε μεγάλο βαθμό γύρω από την έννοια της εκχείλισης: α/ Η λειτουργική εκχείλιση (*functional spillover*), απορρέει από την αλληλένδετη φύση των σύγχρονων οικονομιών, που καθιστά δύσκολο τον περιορισμό της ολοκλήρωσης σε συγκεκριμένους τομείς της οικονομίας. β/ Η πολιτική εκχείλιση (*political spillover*), απορρέει σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική ολοκλήρωση και έχει διάφορες διαστάσεις. Με την πάροδο του χρόνου, μέσω της διαδικασίας της διάχυσης, η συνεργασία μεταξύ των κ-μ, σε συγκεκριμένους τομείς θα μπορούσε να οδηγήσει «ακούσια», δηλαδή δίχως εσκεμμένες πολιτικές ενέργειες, στην πολιτική συνεργασία και θα δημιουργούσε υπερεθνικούς θεσμούς. Έτσι, ξεκινώντας με τη δημιουργία μιας τελωνειακής ένωσης, δημιουργούνται πιέσεις για την ανάπτυξη κοινής αγοράς και νομισματικής ένωσης [Nugent, 2012 ,Κεφ.23].

Τοποθετώντας το πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης που διαμορφώνει το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο και ειδικά τις προβλέψεις του Δίπτυχου για τον ενισχυμένο ρόλο των θεσμικών οργάνων Ευρωπαϊκής Επιτροπής και Συμβουλίου, στο πρίσμα της θεωρίας ολοκλήρωσης του νεολειτουργισμού εξάγονται σημαντικά συμπεράσματα.

Καταρχάς, παρά το γεγονός ότι ο συντονισμός που επιχειρήθηκε μέσω του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου έχει ήπιο χαρακτήρα (soft coordination), η πορεία προς την εμβάθυνση και ολοκλήρωση της ONE επιχειρήθηκε με την υιοθέτηση του Δίπτυχου, με συνέπεια να επέλθει σοβαρό ρήγμα στην παραδοσιακή κυριαρχία των κ-μ σχετικά με τον κρατικό τους προϋπολογισμό, με παράλληλο περιορισμό των εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων και εξουσιών των εθνικών κοινοβουλίων της Ευρωζώνης [*πολιτική εκχείλιση*]. Ειδικότερα, τα κ-μ εκχώρησαν στην Επιτροπή την αρμοδιότητα να ελέγχει τα σχέδια των εθνικών τους προϋπολογισμών ως προς την τήρηση των συστάσεων που υιοθετήθηκαν για κάθε κράτος-μέλος στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού εξαμήνου [*εκχώρηση κυριαρχικών εθνικών αρμοδιοτήτων*]. Αυτές οι ενισχυμένες νομοθετικές εξουσίες της Επιτροπής που καθιερώθηκαν με την δέσμη των δυο νομοθετικών μέτρων [*ανάληψη εξουσίας από υπερεθνικά όργανα*] γεννούν σοβαρά ερωτήματα σχετικά με την έκταση και τον βαθμό παρέμβασής της στις εθνικές δημοσιονομικές πολιτικές των κρατών-μελών. Ιδιαίτερα δε, εάν ληφθεί υπόψη ότι η Επιτροπή εξουσιοδοτείται πλέον να ζητά τροποποιήσεις επί του σχεδίου των προϋπολογισμών των κρατών μελών όταν αυτό αποκλίνει από τις Συστάσεις του Συμβουλίου [ενισχυμένη κεντρική θεσμική εξουσία], οι οποίες θα πρέπει να είναι σύμφωνες με τους Γενικούς Προσανατολισμούς της Οικονομικής Πολιτικής των κρατών-μελών και της Ένωσης όπως υιοθετούνται τον Μάρτιο κάθε έτους στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου [Μαυρίδης, 2019, σελ.73-74].

Ταυτόχρονα, επιβεβαιώνει την προσέγγιση του νεολειτουργισμού, που περιγράφει το ενοποιητικό εγχείρημα ως αποτέλεσμα μιας σταδιακής διαδικασίας αλληλεπίδρασης μεταξύ ΕΕ και κ-μ. Συγκεκριμένα, μέσω της εκχείλισης σε λειτουργικό και πολιτικό επίπεδο δημιουργούνται συνθήκες που ευνοούν την εναρμόνιση και την προοδευτική λήψη αποφάσεων με υπερεθνικού επιπέδου συμφωνίες. Χαρακτηριστική τέτοια ένδειξη αποτελεί η ONE, διότι ο νεολειτουργισμός εξηγεί την πορεία της ολοκλήρωσης, η οποία λειτουργεί μέσω ενός κοινά αποδεκτού νομίσματος και με την εφαρμογή κανόνων μιας κοινής για την Ευρωζώνη νομισματικής πολιτικής (ONE) [Τσινισιζέλης, 2010, σελ.26].

Οι εν λόγω κανόνες δηλαδή το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο και το Δίπτυχο, αντιμετωπίζονται ως μια προσπάθεια να μετατοπιστεί η κατανομή εξουσίας μεταξύ ευρωπαϊκού και εθνικού επιπέδου, χωρίς επίσημη μεταβίβαση εξουσίας μέσω τροποποίησης των Συνθηκών. Εντούτοις, αυτή η μεταβίβαση εξουσίας δεν μπορεί να αποτελεί αποτελεσματική λύση αν δεν είναι νομιμοποιημένη. Η νομιμοποίηση του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου απορρέει από τα εθνικά κοινοβούλια, τα οποία ψηφίζουν επί του προϋπολογισμού. Παρόλα αυτά εντάσεις ως προς την

νομιμοποίησή του μεταξύ ευρωπαϊκού και εθνικού επιπέδου, παραμένουν [Μισσιράς, 2014, στο Μαυρίδης, 2019, σελ.74].

Οι αυξημένες εξουσίες της Επιτροπής, σε συνδυασμό με τον περιορισμένο ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο καθίσταται σε έναν «παθητικό παρατηρητή» [Μαυρίδης, 2-19, σελ.75], που πληροφορείται εκ των υστέρων τις αποφάσεις που υιοθετήθηκαν καθώς έχει περιορισμένες αρμοδιότητες κατά τον συντονισμό της οικονομικής πολιτικής, γεννά ερωτήματα σχετικά με την δημοκρατική νομιμοποίηση της νέας οικονομικής διακυβέρνησης.

Συμπεράσματα

Τα μέτρα που περιλαμβάνει η συνθήκη του Μάαστριχτ, οδηγούσαν τα υποψήφια προς ένταξη στην ΟΝΕ κράτη μέλη, να παρουσιάσουν μια δυναμική των εθνικών τους οικονομιών που θα τα οδηγούσε να θεωρηθούν ισότιμα με τα υπόλοιπα μέλη της ευρωπαϊκής ζώνης. Τα οξύτατα προβλήματα τόσο του δημοσίου όσο και του τραπεζικού τομέα σε ορισμένες περιφερειακές χώρες της Ευρωζώνης κατέδειξαν τις διαχειριστικές και πολιτικές αδυναμίες της κοινής νομισματικής διακυβέρνησης.

Τα Κράτη Μέλη της ΟΝΕ, μπορεί να είχαν υιοθετήσει ένα κοινό νόμισμα, ωστόσο οι αποφάσεις για την οικονομική διαχείριση των οικονομιών τους, πριν την κρίση, γίνονταν σε Εθνικό επίπεδο και οι πολιτικές που ακολουθούνταν είχαν τοπικό χαρακτήρα ανάλογα με τις προσδοκίες των Κυβερνήσεων τους. Η οικονομική κρίση βρίσκει ανοχύρωτη την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία αντιλαμβανόμενη τον επικείμενο κίνδυνο, αποφασίζει να λάβει μια δέσμη αυστηρών μέτρων και κανόνων για τα κράτη που αντιμετωπίζουν δημοσιονομικά προβλήματα.

Η κρίση έκανε επιπλέον εμφανείς τις δομικές αδυναμίες του συστήματος, την ευπάθειά του έναντι μίας σειράς κινδύνων, όπως της κερδοσκοπικής συμπεριφοράς των αγορών, αλλά και της αδυναμίας των ευρωπαϊκών θεσμών για προληπτική και κατασταλτική δράση και για εφαρμογή αποτελεσματικών πολιτικών ενός κοινού βηματισμού και αλληλεγγύης. Μετά την κρίση, το ΣΣΑ τροποποιήθηκε από τη δέσμη των έξι νομοθετικών μέτρων και δύο Κανονισμών, προκειμένου να διασφαλίσει τα υγιή δημόσια οικονομικά, μέσω της πολυμερούς εποπτείας που βασίζεται στο άρθρο 121 της ΣΛΕΕ. Οι νέες διατάξεις δημιούργησαν ένα πιο αυστηρό πλαίσιο πολυμερούς εποπτείας από το Συμβούλιο και την Επιτροπή για τη υποβολή, εξέταση και παρακολούθηση των προγραμμάτων σταθερότητας και σύγκλισης. Το νέο αυτό πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης μπορεί να προσεγγιστεί με τη θεωρία του νεολεειτουργισμού, δηλαδή με τη διαδικασία πολιτικής κυρίως εκχείλισης. Σήμερα, εξακολουθεί ο απόηχος της κρίσης να είναι

έντονος. Συνεχίζουν να παρατηρούνται στο εσωτερικό της ευρωζώνης μεγάλες διαφοροποιήσεις σε κάθε επίπεδο, κράτη παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά ανεργίας και δημόσιου χρέους, ενώ άλλα έχουν ήδη μπει σε ρυθμούς ανάπτυξης. Παράλληλα, η ανικανότητα της ΟΝΕ αλλά και η καθυστέρηση που επέδειξε στη λήψη των αναγκαίων μέτρων κατά τα πρώτα τουλάχιστον χρόνια της κρίσης, μείωσε το βαθμό της δημοκρατικής της νομιμοποίησης, με αποτέλεσμα να τίθεται υπό αμφισβήτηση η νεολειτουργική προσέγγιση και να διευρύνεται ο ευρωσκεπτικισμός.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Κανονισμός 473/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2013, σχετικά με κοινές διατάξεις για την παρακολούθηση και την εκτίμηση των σχεδίων δημοσιονομικών προγραμμάτων και τη διασφάλιση της διόρθωσης του υπερβολικού ελλείμματος των κρατών μελών στη ζώνη του ευρώ (ΕΕ L 140 της 27.5.2013, σ. 11 έως 23)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2013%3A140%3ATOC>
2. Κανονισμός (ΕΕ) 1173/2011 με αντικείμενο την αποτελεσματική επιβολή της δημοσιονομικής εποπτείας στην Ευρωζώνη.
3. Μαυρίδης, Δ.Σ., (2019), *Εθνικός προϋπολογισμός και ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση*, Αθήνα, Εκδ. Σάκκουλα.
4. Μισσιρά, Δ. (2014). «Η σύγχρονη ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική κρίση, το δημοκρατικό έλλειμμα και η άνοδος του ευρωσκεπτικισμού, Νέα Οικονομική Διακυβέρνηση: Από το Δημοκρατικό Έλλειμμα στην Δημοκρατική Αθέτηση» Ινστιτούτο Έρευνας & Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (Ι.Ε.Κ.Ε.Θ.), 2013-2014, διαθέσιμο στον ηλεκτρονικό ιστότοπο <http://www.irtea.gr/?lang=el>
5. Nugent, N. (2012), *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Ιστορία, θεσμικοί πολιτικές*, Αθήνα, Εκδ. Σαββάλας.
6. Πατσουράτης, Β. και Τάτσος, Ν. (2016), *Νέα Οικονομική Διακυβέρνηση στην ΕΕ*, ΕΑΠ.
7. Τσινσιζέλης, Μ, (2010), Γ' Έκδοση, *Εξέλιξη και Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, ΕΑΠ
8. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT&from=EL>
9. Χρυσομάλλης, Μ. «Η Κοινοτική Μέθοδος σε αμφισβήτηση», Ο «Ευρωπαϊκός Συνταγματισμός» σε κίνδυνο – Σκέψεις γύρω από την τρέχουσα κρίση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, 2015, διαθέσιμο στο <http://www.digestaonline.gr/pdfs/Digesta%202015/Chrismel13.pdf> σελ. 63 επ.